

Liberi dentro:

POZNÁMKY O MOŽNOM PREKONANÍ KRÍZY

Fabrizio Mandreli

Ponúkam vám krátku úvahu o možnom zmysle krízy a ako ju prekonať. Uvedomujem si, že existuje mnoho kríz v osobnej, spoločenskej a kolektívnej rovine. Myslím v tejto chvíli na nádherný príhovor pápeža Františka – z 21. decembra 2021 – o biblickom a duchovnom význame krízy. V tomto nádhernom texte hovorí o kríze ako o udalosti, ktorá sa skôr či neskôr dotkne každého: jednotlivcov, spoločenských inštitúcií. Pre pápeža Františka je to delikátna chvíľa, veľmi zraniteľná, ale tiež chvíľa možného vývoja, otvorenia a dozrievania: „Boh naďalej dáva rásť semenu svojho Kráľovstva medzi nami“².

Dlho som teda uvažoval o spôsobe prezentácie tohto krátkeho príhovoru, ktorý si prajem, aby bol priamy, *viva voce*, a nie abstraktný. Myslím si, že každý príhovor sa vlastne rodí zo skúsenosti, pretože každá hlboká skúsenosť sa nás dotýka, mení nás a nejako nás ovplyvňuje. V týchto posledných rokoch som veľkú časť svojho života venoval práci učiteľa – a tiež teológa vo väznici. Chcel by som tu teda hovoriť o tomto s vami a vám, Rómovia a Nerómovia, vychádzajúc z tohto bodu, pre mňa tak náročného a tak drahého.

Myslím si, že môže byť užitočné sledovať prácu a skúsenosť z tried a skupín väzňov vo väznici môjho mesta nie preto, že ide o výnimočnú skúsenosť, ale preto, že si myslím, že je dôležité uvažovať tu o kríze a spôsobe, ako ju prekonať vychádzajúc z konkrétneho terénu, na ktorý sa možno oprieť. Keby to niekoho zaujímalo, odporúčam tiež jeden dokumentárny film: *Dustur*, čo značí po arabsky konštitúcia; film zrealizoval jeden môj priateľ o spôsobe práce vo väznici.

Vychádzajúc z týchto skúseností som identifikoval veľmi všeobecne niekoľko etáp, ktoré, podľa mňa môžu byť aplikovateľné na rôzne osobné, komunitné, cirkevné a sociálne sféry. Úvahu som rozdelil na viac etáp so záverom v pozadí vo vedomí, že „život je viac ako idea“ a že sú to len oporné body pri skúmaní a v žiadnom prípade nevymenujem všetko. Mám však túžbu vzbudiť úvahu a porovnanie. Pre oživenie spoločnej konverzácie si dovoľujem uviesť každú etapu krátkymi citáciami, ktoré väčšinou pochádzajú od mladej prenasledovanej, neskôr uväznenej a popravenej Židovky v 40.-tych rokoch (Etty Hillesum); pridal som niekoľko poznámok pod čiarou a napokon každú etapu som uzavrel otázkou, ktorá ako dúfam, bude užitočná.

„Pane, každý z nás je na jednej z tvojich hraníc [...] mysleli sme si, že všetky krajiny boli vyznačené na mapách a že čierne čiary označovali železnice a že lode stačili na prechod z jedného do druhého. Žijúc medzi ľuďmi sme sa dozvedeli opak. Ak existujú predĺžené mapy, mali by existovať aj hrubé karty.“ (M. Delbrél, *Misionári bez lodí* – pri príležitosti odchodu misionárov z prístavu Le Havre 1943).

Východiskový bod

¹Názov je tiež názvom mikroprojektu s rádiom – a videokanálu – pre mesto a väznicu v jeho centre, ktorý začal v dňoch násilných nepokojov na jar 2020 uprostred viacerých väzníc: <https://www.youtube.com/channel/UCZR4JXNnQa4zbnkhpL2jycTQ>

² https://www.vatican.va/content/francesco/fr/speeches/2020/december/documents/papa-francesco_20201221_curia-romana.html

Najskôr začínam úvahu opisom typu práce, ktorú vykonávame so skupinou mladých bádateľov, mužov a žien, v triedach gymnázia veľkej väznice na severe Talianska. Ide o triedy väzňov: nachádzajú sa tu väzni s prísnyim dohľadom, t. j. osoby spojené s istým druhom mafie, triedy väzňov so strednou bezpečnosťou s množstvom rôznych deliktov s vážnymi dôsledkami a trvaním odsúdenia (napríklad, veľmi mladí ľudia, ktorí si už odpykávajú tresty doživotného väzenia), triedy väzňov s ochranou, t. j. väzni obvinení za sexuálne zločiny spáchané na ženách a deťoch. Trieda – veľmi sympatická a živá – ženy rôzneho kultúrneho a jazykového pôvodu.

Čo robíme? V týchto triedach, v rámci nášho školského vyučovania, čítame diela klasikov (Antigona, Iliada a Odysea, niektoré bájky od Luisa Sepulveda, niektoré knihy Biblie – ako Jonáš – tiež niektoré verše z Koránu s komentárom, rôzne básne). Pokúšame sa pochopiť tieto texty a zároveň viesť „filozofické“ otázky o živote, rozhodovaní, spravodlivosti a nespravodlivosti. Skrátka, hľadáme otázky a odpovede, aby sme si pomáhali uvažovať o osobnej a kolektívnej kríze, ktorou prechádzajú ľudia v triede, v očakávaní, že si z tejto úvahy vyberú „kľúče“ k úvahe o našich kolektívnych krízach. Ide vlastne – prevzatím výrazov od Paula Freire – o „prácu „s“: uvažujeme so študentmi a mladými – bádateľmi – v zvláštnom výskumnom, ale často veľmi živom, a niekedy i dramatickom spoločenstve, ktoré si kladie otázky. Zdá sa nám, že táto práca je veľmi obohacujúca, pretože sa nachádza na spoločenskej hranici (tí, ktorí sú vnútri a tí, ktorí sú vonku), ale predovšetkým preto, lebo sa nachádza na mnohých hraniciach ľudského života (medzi beznádejou a nádejou, medzi násilím a pokojom, medzi radikálnou nespravodlivosťou a nastolením spravodlivosti, medzi obrovskou samotou a hľadaním ľudskej opory, medzi pokorením a dôstojnosťou). Možnože – ale to je len hypotéza – pre pochopenie každej krízy je potrebné pokúsiť sa pozorovať a pochopiť ju zo strany „hraničnej“ zóny, istého „okraja“³.

Aká je moja / naša situácia? Na ktorých hraniciach sa nachádzame?

“Duch by mal naďalej pôsobiť a byť tvorivým, aj keď je telo choré. A láska a *hineinhorchen* [počúvanie seba], druhí, kontext tohto života a vy. *Hineinhorchen*, chcela by som nájsť správny preklad tohto slova v holandčine. Podstatne je môj život nepretržitým počúvaním seba (mňa), druhých, Boha [...]. Najpodstatnejšia a najhlbšia časť môjho ja počúva najpodstatnejšiu a najhlbšiu časť toho druhého“ (E. Hillesum, 17. septembra 1942).

Pokúsiť sa pochopiť, čo sa deje

Druhá etapa našej práce spočíva v spoločnom čítaní textov. Tieto texty – ako aj realita – potrebujú čas, aby sme ich pochopili, aby sme pochopili osoby, ich povahy, ich spôsoby správania sa. Okrem toho je veľmi dôležité mať čas na pochopenie používaných slov: mnohí z nich nie sú Taliani, je medzi nimi veľa Slovanov, Afričanov, viacerí Juhoameričania, takže talianske slová znejú ťažko a majú mnoho významov. Následne je potrebné pochopiť dej, prečo sa osobnosti správajú tak, ako sa správajú, čo prežívajú, aké pocity sú vyjadrené v deji a aké pocity vzbudzuje tento dej v osobách tvoriacich naše triedy (niekedy v nich počuť veľa kriku a hluku z väznice). Je tiež potrebné zdôrazniť, že pre všetkých, ktorí chodia na naše ateliéry (vyučovanie), existuje veľký rozdiel medzi sekciami muži a ženy, otázky a odpovede sú odlišné, spôsob vnímania je bohatší, kontakt s pocitmi priamejší, emócie a slzy – porovnané s vystatovačnou tvrdosťou mužského prostredia – okamžitejšie: čítanie a realita – je teda hlboko odlišné pre mužov a pre ženy. Pozorovanie sa zdá banálne, ale vieme,

³ J.M. BERGOGLIO, *Kritériá pre apoštolskú činnosť*, in Id. *Sociálna pastorácia*, (Vyd.) M. GALLO, Jaca Book, Milano 2015, 63: „Dielo stráca svoju apoštolskú silu, keď je neschopné apoštolsky sa obrátiť k hranici, a následne, keď nevie uchopiť v sebe problémy a osoby, ktoré tvoria súčasť tejto hranice.“

že tomu tak nie je: mužský názor sa tu objavuje pre to, čím je, čiastočným názorom. Spoločné čítanie zaberá veľa času a myslím si, že práve tento úkon si vyžaduje prepojenie s realitou, t. j. hľadať drobné indície a znamenia, ktoré pomáhajú rozlúštiť, čo sa deje v príbehu, v realite a vo mne.

Ako pracujeme, aby sme sa pokúsili zistiť, čo sa deje? Ktoré znamenia nás oslovujú v súčasnosti?

„Existuje rozdiel medzi kalením a šľachtením. Na to sa dnes často zabúda. [...]“ (E. Hillesum, 28. júla 1942, o 20.30 h).

Hľadanie slov

Tretiu etapu možno opísať básňou jedného veľmi drahého priateľa – uvádzam to v poznámke pod čiarou⁴ - ktorej refrén je „hľadám slová“. Túto prácu konáme spoločne „dať slovo“, aby sme našli správne slová na opísanie toho, čo sa deje v príbehu, ale veľmi často toto hľadanie skončí pri rozprávaní – niekedy i s veľkým hnevom, niekedy múdro a s túžbou po vykúpení, niekedy s porazeným vzdaním sa – situácie ľudí v triede. Napr. Odyseova cesta sa stane metaforou cesty vo väznici a hrozným mechanizmom (ne)spravodlivosti. Vzdialenie sa od Itaky (ostrov) je interpretované ako symbol „ochladenia“ – pre mnohých dramatického – vzťahov s ich ženami a deťmi, ktoré nastáva po dlhých rokoch väznenia a zriedkavých kontaktov (pred niekoľkými týždňami nám jedna žena z Nigérie rozprávala, že počas rokov – ešte pred érou mobilných telefónov – aby mohla povedať svojej matke, čo má nové, neexistovala pevná linka v dedine, tak nahrávala audiokazety so správami o sebe a posielala do Afriky). Odyseove vzťahy s inými ženami boli príležitosťou k rozhovoru o zradách zo strany ich žien či družiek. Pre mnohých pri počúvaní *epopeje* o návrate Odysea na rodnú Itaku nejde len o otázku návratu *domov* (kvôli dlhým rokom stráveným vo *väznici*), ale tiež o otázky ako: Kým budem pre svoje deti? Čo nájdem doma? Aký bude vzťah s mojou/mojím partnerkou/partnerom po desiatich, dvadsiatich, tridsiatich rokoch?

Toto je etapa, v ktorej spoločne hľadáme tie *správne slová*, ktoré by opísali to, čo sa deje. Je to zložitá etapa, niekedy vzdorujúca zúfalstvu a cynizmu, pretože často vo vnútri – ale aj navonok – máme dojem, že „všetky slová sú vyčerpané/unavené/slabé“ (Kazateľ 1,8: doslova: „... *vyrozprávať to nevládze nik...*“). Niekedy je potrebné prejsť touto fázou, kedy sa každé slovo zdá prázdne, bez hodnoty, aby sme dokázali nájsť slová, ktoré majú význam, alebo, povedané veľmi krásnym anglickým výrazom: *words that make sense* - slová, ktoré dávajú zmysel. Ak sa nám podarí prekročiť bariéru výrazov ako: „je to zbytočné“, „je to jedno“, „je to nanič“, otvára sa pred nami nová úloha. V skutočnosti, na osobnej úrovni každý človek hľadá slová, ktoré mu vyhovujú, aby našiel interpretáciu, ktorá dáva zmysel *príbehu jeho života*. Na úrovni spolupráce ide o to, aby sme si navzájom pomáhali nájsť adekvátne slová, ktoré nie sú len výbuchom bolesti, nepohodlia a hnevu [tak to niekedy býva], ale ktoré sú vyjadrením akejsi pretrvávajúcej bolesti, čo nie sú uzavreté slová, slová-hrobky, ktorými človek cíti svoj život pochovaný, ale sú to otvorené slová. Človek má pri tejto práci často dojem, že počas dlhých rokov strávených vo väzení je rozdiel medzi otupením a

⁴ „Poštové holuby hrabú medzi januárovým lístím.
Zdesená červienka privoláva zídenny sneh,
ďateľ a sojka dávajú pozor na stromy, ktoré budú vyďobávať;
žena s kučeravými vlasmi na lavičke hľadá zmysel románu, ktorý číta,
starček volá na psa, ktorý mu ušiel.
Hľadám slová, aby som vyrozprával zúbožené
tváre a mená, gestá a túžby,
skice a sny, ako v nebi, tak aj na zemi.

Hľadám slová, aby som ich ušetril od korozívneho svetla,
zaobalil ich do látky mlčania a uložil ich do relikviára pomalosti
a jaskynnej svätyne času, kde je strieborná vaňa,
skamenená voda z prameňa zeme.“
(M. Mattarelli, *Almeno la notte*, Bologna 2016).

zncitlivením na jednej strane a scelením a dozrievaním toho druhého. Je to ťažká a delikátna práca, v ktorej sa aj *napriek* rôznym chybám a napätiam snažíme nájsť slová, ktoré nám pomôžu nezastaviť sa, orientovať sa na svetlo v často temnej situácii.

Ktoré slová hľadáme? Ktoré reality sú pre nás najviac nerozlúštiteľné?

„Vo mne je stále hlbšie ticho. Toľko slov tam padá ako do priepasti, unavujú sa, pretože nemôžu nič vyjadriť. Je potrebné stále viac šetriť neužitočnými slovami, aby sme našli niekoľko potrebných slov.“ (E Hillesum, 25. júla 1942)

Slovo a mlčanie (ticho)

Štvrtú fázu zrejme nájdeme nielen v hľadaní slov, ale aj v hľadaní ticha. Mám na mysli dve veci. Kolektívny priestor, kde môžeme spolu čítať, zdôvodňovať a uvažovať, aspoň trochu chrániť pred násilím, napätím a hlukom väznice. V liste z minulého leta – od mladého väzňa obvineného zo zložitého prípadu súvisiaceho s mafiou – sa uvádza: „Bolo mi potešením stretnúť sa s vami, ale predovšetkým sa podeliť o naše emócie po prečítaní textov a verte mi, v niektorých súvislostiach sa myseľ na niekoľko hodín opäť oslobodí a pre nás všetkých je to veľa“. Zdá sa, že táto práca pomáha ľuďom nachádzať malý vnútorný priestor – a tiež spoločný -, aby sa zdieľali o prežitom a hovorili o tom.

Myslím, že tým miestom je srdce - o ktorom Písmo často hovorí –, kde sa veci odohrávajú, sú zvažované, porovnávané a hodnotené v snahe pochopiť ich význam⁵. Vo väzení sa to deje s veľkou jemnosťou a pozornosťou, pretože pre väzňov – ale možno nielen pre nich – je intimita často obývaná bolesťou a obrovskou únavou, znášaným ale i prejavovým hnevom a násilím, a tiež nedávnou i dávnou melanchóliou. Srdce je delikátne miesto, a preto je potrebné byť opatrným v pozývaní k návratu k sebe a k dialógu so sebou samým. Zároveň sa nám to javí ako zásadný krok na ceste a možno aj pre nájdenie vnútorných zdrojov. Staroveký básnik – a nedávna poetka – hovoria o akomsi zdroji srdca, o chlade v strede hrude, ktorý treba nejako odhaliť. Často toto miesto vyhľadávajú aj samotní väzni, ktorí venujú priestor – najmä večer a v noci – písaniu, čítaniu a skladaniu básní, písaniu veľmi dlhých listov, denníkov, kresieb a veľmi často aj písaniu príbehov zo svojho života. Táto konkrétna kríza, ktorou je život vo väzení, veľmi potrebuje vnútro, miesto, kde sa uchováva ticho a reč.

Aká má byť kultúra zvnútorňovania? Aký priestor pre slovo a dôstojné ticho? Aké zdroje môže takýto priestor ticha a chráneného slova poskytnúť pre spoznanie a prekonanie kríz?

„Moje srdce je zámok, ktorý zakaždým zastaví nekonečný prúd bolesti.“ (E. Hillesum, 17. septembra 1942).

Pokusy o odpovede na konci sveta

Piatou fázou, mimoriadne zložitou, je postupné a prerušované „vyplávanie na povrch“ početných traum u niektorých zadržaných študentov. Trauma, ktoré spôsobili a trauma, ktorých boli alebo sú obeťou. Ide o mimoriadne zložitú a chúlостivú tému, ktorej sa tu nemôžeme venovať. Dá sa

⁵ Lk 2,19: „Mária uchovávala všetky tieto veci vo svojom srdci a uvažovala o nich.“

však povedať, že pri spoločných čítaniach sa vynára istý počet otázok, pripomeňme si niektoré: prvá otázka sa týka vzťahu s rodinou - keď už existuje - s deťmi, rodičmi, partnermi. Je to téma domova, túžby po návrate, odpútania sa od milovaného sveta. V nedávnom dialógu v triede jeden väznený študent - stále veľmi nezávislý, ktorý pochádza z iránsko-tureckej hranice - vysvetlil, že jeho vzťah s manželkou a malou dcérkou po niekoľkých rokoch vo väzení bol ako rozbité sklo, ťažko sa opravuje, vzťah navždy zničený. Myslím, že tu hovoríme o zlomenom srdci, o ktorom často hovoria žalmy a Písmo⁶.

Druhou témou, ktorá sa často objavuje, je koniec sveta, vlastného sveta. Mnohí ľudia na našich stretnutiach rozprávajú o prvých dňoch vo väzení, keď sa vám zdá, že sa svet zrútil – myslím presne v tom apokalyptickom zmysle, o ktorom hovorí Matúš 24 – alebo iní rozprávajú o dni odsúdenia, o dni, keď počuli slovo „doživotný trest“ alebo označenie ich osoby ako „vraha“, ako „nebezpečného zločinca“. Je to skutočne koniec sveta, jeho vlastného sveta, čo vedie k veľkému neporiadku, ku kolísaniu mnohých istôt, k spochybňovaniu „pocitu straty“. Pred pár dňami jeden študent povedal, že by rád stretol Tiresiasa, slepeho vešťača, niekedy muža, niekedy ženu, ktorý hovorí pravdu v gréckych tragédiách a v Odysei, aby mohol odpovedať na otázku „Kto som?“. Kríza vždy znamená prechod cez istý „koniec sveta“, znovu zadefinovanie seba samého, čo je naozaj veľmi tvrdá a vykoreňujúca skúška vo väzení aj mimo neho. V našej spoločnej práci sa pokúšame hovoriť cez čítania a spoločnou diskusiou nad textami – hoci si uvedomujeme, že v pozadí sú tieto traumy -, hľadať prvok odpovede. Nedávno bola publikovaná krásna štúdia - *Holy Resilience. The Traumatic Origins of the Bible* - Svätá odolnosť. Traumatické pôvody Bibliie - o tom, že pri bližšom pohľade dokonca hebrejskú a kresťanskú Bibliu v mnohých jej častiach možno čítať ako zápis série reakcií na traumy, vinu, o konci sveta. Jeden príklad – a odporúčané čítanie - týka sa dojímavého príbehu rabína Kalonymusa Shapira (*Grodzisk 1889 - + koncentračný tábor Trawniki 1943), ktorého príhovory a krátky životopis boli nedávno publikované. Bol rabínom varšavského geta počas rokov nacistickej okupácie a tzv. „konečného riešenia“. Jeho texty – pochované počas éry geta a znovuobjavené na konci vojny – svedčia o pokuse udržať nádej a vieru Židov z jeho komunity v temnej a pekелnej situácii neustálym spochybňovaním pocitu bolesti a traumy, ktoré znášali. S veľmi pevnou vierou a intenzívnym hľadaním v Písme hovoril o ľudských slzách, slzách Boha, neprítomnosti Pána a skrytej prítomnosti jeho kráľovstva. Možno nielen Biblia, ale aj jej výklad je často – a tiež – pokusom reagovať na osobné, kolektívne a historické traumy⁷.

Ktoré krízy – osobné a kolektívne – predstavujú koniec „nášho sveta“? Ako a kde nájsť odpovede na ich prekonanie?

„Je potrebné byť stále pripravenými zrevidovať svoj život, začínať ho znovu inde“ (E. Hillesum 27. júl 1942)

„Veď ja poznám zámer, ktorý mám s vami - hovorí Pán. Sú to myšlienky pokoja a nie súženia: dám vám budúcnosť a nádej“ (Jer 29,11).

Možnosť uvažovať o sebe ináč

Šiesta etapa je niečo nevyspytateľné, čo sa občas objaví a odhaľuje. Hovorím tomu spochybňovanie, teda keď sa stane, že spoločnou prácou zahliadneme – určite veľmi dlhými a často kamennými cestami – istú túžbu prehodnotiť svoj život. Je to hranica, ktorá sa po prekročení stáva viditeľnou, teda keď ľudia vo vnútri prehodnocujú svoj život a cez hnev, popieranie, pocity viny bez konca prehodnocujú svoj život s túžbou po zmene. Zdá sa mi, že tento spôsob sa často prejavuje

⁶ Porov. Žalm 147,3: „uzdravuje skrúšených srdcom a obväzuje im rany“.

⁷ Porov. C. Chalier, *Rabbin au Ghetto de Varsovie*, Paríž 2011 a K. Shapira, *Nuovi responsi di Torà dagli anni dell'ira*, Giuntina, Firenze 2023.

prechodom od myšlienky osudu – ústredného slova v mnohých náboženských a/alebo mýtických stredomorských kultúrach – k myšlienke osobnej zodpovednosti. To, čo sa stalo, kríza, ktorou prechádzame, kríza, ktorú sme spôsobili, sú – teraz istým spôsobom – spojené s rozhodnutiami. Je to veľmi chúlостivá udalosť, ktorá súvisí s kontaktom so sebou samým, s náklonnosťami, ktoré udržiavajú, s intelektuálnymi cestami, ktoré rozširujú obzory, s cvičením čítania a kritického myslenia. V sekulárnejšom pohľade to znamená byť dotknutý tým, čo sa v konečnom dôsledku dotýka nás *the ultimate concern* najvyššia starosť (P. Tillich) – v kresťanskom a náboženskom pohľade to možno opísať ako pôsobenie milosti, „jemného svetla“ (J.H. Newman), milosť schopnosti prehodnotiť svoj vlastný život. Pred niekoľkými mesiacmi, keď som hovoril o stretnutí Odysea s – opäť – veštcom Tiresiasom, ktorý je schopný vidieť budúcnosť, som sa v triede opýtal, či niekto z nich chce vopred poznať svoju budúcnosť. Po búrlivej debata zvyčajne utiahnutý jeden žiak - väzeň povedal: „Nemám záujem poznať budúcnosť, ale rád by som zmenil niektoré veci zo svojej minulosti.“ Zdá sa mi, že je to jeden z tých znakov hnutia, ktorý naznačuje túžbu pozrieť sa životu do tváre, nájsť v ňom dobro a nádej. Pri dešifrovaní týchto pasáží so študentmi mi často pomáha pochopenie budúcnosti, ktoré sa nachádza u Arjuna Appaduraia – a tiež u Ivana Illicha – v jeho práci s obyvateľmi slumov v Bombaji: existuje spôsob, ako si predstaviť budúcnosť, ktorou je budúcnosť predpovede, kalkulácie založenej na súčasných predpokladoch (a ak je tomu tak pre mnohých sú tieto očakávania *značne* umenšené), a existuje spôsob cítenia a chápania budúcnosti, ktorý je tou možnosťou, možnou budúcnosťou (ktorá otvára nové a – malé – cesty nádeje)⁸.

Aké sú predpovede týkajúce sa našej budúcnosti? Kde/ako by sme mali hľadať možnú budúcnosť?

„Keď sa ho farizeji pýtali, kedy príde Božie kráľovstvo, odpovedal im: Príchod Božieho kráľovstva sa nedá spozorovať. Ani nepovedia: Hľa, tu je! , alebo: Tamto je! Lebo Božie kráľovstvo je medzi vami.“ (Lk 17,21-22).

Vnímateľný (skrytý) obzor

Toto posledné vyhlásenie o existencii budúcich možností otvára konečnú úvahu. Hoci aktivita prebieha svetským a medzináboženským spôsobom, bez denominačných postojov, základom tejto práce je hlboká väzba – hoci skrytá alebo krasová – medzi existenciálnym ohlasovaním a ohlasovaním evanjelia. Táto perspektíva je stručne a verím, že veľmi jasne zhrnutá v poznámke mladého Bergoglia, ktorá komentuje text – príbeh sna – od teológa Romana Guardiniho: „Tej noci, keď začalo svítať, v obvyklú hodinu snov, začal som mať jeden. Neviem, čo sa v tom sne stalo, ale niečo bolo povedané, a neviem, či to bolo povedané mne alebo o mne. A hovorí sa, že keď sa človek narodí, dostane slovo a to má veľmi dôležitý význam: nie je to len schopnosť alebo nadanie, ale je to slovo. Toto slovo sa hovorí v sebe samom (*Wesen*), ale je to heslo (Passwort) pre všetko, čo sa deje. Je to sila aj slabosť. Je to provízia a dar. Je to istota (ochrana) a riziko. Všetko, čo sa v priebehu rokov deje, je prekladom tohto slova, je to jeho objasnenie, je to jeho realizácia. A to všetko sa deje preto, aby ten, komu bolo toto slovo povedané (každý človek dostane slovo), tomu rozumie a žije podľa toho. A možno práve toto slovo bude základom (oporou) toho, čo mu raz sudca povie“. Bergoglio vo svojich pracovných poznámkach komentuje: „Tu nachádzame odkaz na nostalgiu, ktorú vyvolalo prvé slovo, ktoré bolo vyslovené (to znamená, že bolo oznámené). Máme teda existenčnú kerygmu pred evanjeliovou kerygmou a v ktorej je evanjeliová kerygma zakorenená. Ako táto existenčná kerygma vyzerá? Toto existenčné slovo kerygma je dané človeku. Jeho život je dobrodružstvom

⁸ Porov. "[...] "je to odrádzajúce. A predsa tvrdím, že ak tomu všetkému nepostavíme silnú a žiarivú alternatívu, s ktorou môžeme začať odznova na úplne inom mieste, tak sme raz a navždy stratení. Budem môcť znovu získať prístup k tomuto novému žiarivému zdroju" (E. Hillesum, 27. Júla 1942) a "Ktosi raz povedal: chudobných budeš mať vždy pri sebe; nevzdávajte sa najhoršieho, ale vymyslite s ľudskou pozornosťou a obetavosťou niečo, čo vám pomáha žiť, dýchať, dúfať; aby ste sa na seba mohli pozerat' bez strachu, bez hanby, bez horkosti, ale s touto vôľou pre dobro, ktorá je v konečnom dôsledku vyjadrením jedinej odolnej, presvedčivej a odvážnej nádeje" (P. Serrazanetti, Bologna, 2003).

stretnutí, strát a opätovných stretnutí so životom samotným. Momenty, keď sa realizuje akýsi vnútorný „súzvuk“, súvisia so stretnutím; tie, ktoré súvisia s „nesúzvukom“, sú hľadanie a neuskutočnené stretnutia. Aj tu máme základ pre teologickú útechu (príklad súzvuku) a spustošenie (nesúzvuk). Ústredným slovom je nostalgia. Toto slovo má teda svoju históriu: je historické [...]. Mýtus, ktorý najlepšie predstavuje znovustretnutie a návrat, je mýtus Odysea: *nostos-algos* [bolesť z návratu] je v tomto kontexte jasná. Celá jeho cesta spočíva v tom, že neprijíma „slová“, ktoré nie sú slovami. Dúfam, že touto poslednou narážkou na hlboký dialóg medzi základmi života a evanjeliom – medzi životopismi a skrytým pôsobením Božieho kráľovstva – som aspoň trochu objasnil zmysel našej práce. Verím tiež, že takéto spoločné úsilie o spoločné čítanie dôležitých príbehov s cieľom odhaliť priesečníky našich príbehov – ľudí zvnútra aj zvonka – je možnou pomocou pri hľadaní nových perspektív a nových možností posúvať sa v našich životoch.